דרך ה' — בתלמוד תורה

הנה תלמוד התורה הוא ענין מוכרח לפי שזולתו א"א להגיע אל המעשה כי אם לא ידע מה הוא מצווה שיעשה איך יעשהו. אמנם זולת כל זה יש בתלמוד תכלית גדול לשלימותו של האדם וכבר הזכרנו הענין בקצרה בח"א פ"ד אמנם עתה נאריך בו יותר:

ענין התלמוד תורה כפי ענין ההשפעות: בכלל ההשפעות הנשפעות ממנו ית׳ לצורך בריותיו יש השפעה א׳ עליונה מכל ההשפעות שענינה הוא היותר יקר ומעולה שבכל מה שאפשר שימצא בנמצאים והיינו שהוא תכלית מה שאפשר שימצא בנמצאות מעין המציאות האמיתי שלו ית׳ ויקר ומעלה מעין אמתת מעלתו ית׳ והוא הוא מה שמחלק האדון יתי"ש מכבודו ויקרו אל ברואיו. ואמנם קשר הבי"ת את השפעתו זאת בענין נברא ממנו ית׳ לתכלית זה והוא התורה וענין זה משתלם בב׳ בחינות בהגיון ובהשכלה. וזה מה שביארנו שם כי הנה חיבר האדון ב"ה כלל מלות ומאמרים שהם כלל ה׳ חומשי תורה ואחריהם במדריגה נביאים וכתובים וקשר בהם ההשפעה הזאת באופן שכשיודברו הדיבורים ההם תמשך ההשפעה הזאת למדבר אותם ובתנאי שיהיה ההגיון הזה בגבולים שהוגבלו לו וכמי"ש לפנים בס"ד וכן בהשכלת מה שנכלל בדיבורים ההם לפי דרכיהם האמיתים תמשך ההשפעה הזאת למשכיל אותם. ואמנם מדריגות מדריגות יש בהשפעה הזאת ככל שאר ההשפעות והענינים שבמציאות ונתחלקו המדריגות האלה בחלקי ההגיון וההשכלה כפי מה שראתה החכמה העליונה היותו נאות שבחלק א׳ מההגיון תמשך מדריגה א׳ מן ההשפעה ובחלק אחר מדריגה אחרת וכן בהשכלה אך אין לך חלק מתלמוד התורה שלא תמשך בו מדריגה א׳ ממדרגות ההשפעה הרמה הזאת אם ישמרו בו התנאים המצטרכים:

והנה זה פשוט שכל מה שתתעלה ההשכלה תגדל יותר מדריגת השפעה שתמשך על ידה ולא ישוה מי שישכיל לשון המקראות לבד עם מי שישכיל כונתם ולא מי שישכיל הכונה השטחיית שבהם עם מי שיעמיק בה יותר ולא מי שהעמיק בה קצת עם מי שיעמיק בה הרבה. אמנם היה מחסדו ית׳ שבכל חלק מן ההשכלה תמשך מדריגה מן ההשפעה עד שכל מי שהשכיל בה ירויח מן ההשפעה הגדולה הזאת מה שנקשר בהשכלה ההיא ומי שלא הגיע לשום השכלה אלא להגיון לבד כבר יהיה אמצעי לו לשיחולק גם לו קצת מן ההשפעה הזאת. ונמצא רובן של ישראל זוכים לה מי מעט ומי יותר:

ענין חלקי התורה: ואמנם זולת זאת ההדרגה הנמצאת לגמול השתדלות בני האדם בה כשיעורו האמיתי עוד נמצא בה הדרגה וחילוק לפי מה שצריך לתקן בה כלל הבריאה עד שאין חלק ממנה שלא יתוקן על ידו ויושלם חלק מחלקי כלל הבריאה. ונמצא שהרוצה לעבוד לפני בוראו עבודה שלימה צריך שיעסוק בכל חלקיה כפי יכלתו כדי שיגיע ממנו התיקון אל חלקי הבריאה כלה. ועל הדרך הזה אז"ל (קדושין ל.) לעולם ישלש אדם ימיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא ובכלל זה כל חלקי התורה שיחלק בהם זמנו עד שיאחוז בכלם ולא יניח ידו מא׳ מהם. אך שיעור העסק שיעסוק בכל א׳ מהם ראוי שימדד לפי מה שהוא האדם ולפי כל המקרים הקורים אותו וכבר דברנו מזה במאמר בפני עצמו ע"ש:

תנאי התלמוד: אך התנאים הצריכים להתלוות לתלמוד הנה הם: היראה בתלמוד עצמו ותיקון המעשה בכל עת. וזה כי הנה כל כחה של התורה אינו אלא במה שקשר ותלה יתי"ש את השפעתו היקרה בה עד

שע"י הדיבור בה וההשכלה תמשך ההשפעה הגדולה ההיא. אך זולת זה לא היה הדיבור בה אלא כדיבור בשאר עסקים או ספרי החכמות וההשכלה בכל שאר מושכלות המציאות הטבעי למיניהם שאין בם אלא ידיעת הענין ההוא ואין מגיע ממנו התעצמות יקר ומעלה כלל בנפש הקורא המדבר והמשכיל ולא תיקון לכלל הבריאה. ואמנם ההשפעה הזאת הנה ענינה אלקי כמ"ש ולא עוד אלא שהוא היותר עליון ונשגב שבענינים הנמשכים ומגיעים ממנו יתʼ אל הברואים. וכיון שכן ודאי שיש לו לאדם לירוא ולרעוד בעסקו בענין כזה שנמצא הוא נגש לפני אלקיו ומתעסק בהמשכת האור הגדול ממנו אליו והנה צריך שיבוש משפלותו האנושי וירעש מרוממותו יתʼ. והנה יגל מאד מחלקו הטוב שזכה לזה אך ברעדה כמ"ש ונכלל בזה שלא ישב בקלות ראש ולא ינהג שום מנהג ביזיון לא בדבריה ולא בספריה וידע לפני מי עומד ומתעסק ואם הוא עושה כן אז יהיה תלמודו מה שראוי לו להיות באמת ותמשך על ידו ההשפעה שזכרנו ויתעצם בו היקר האלקי וימשך תיקון והארה לכל הבריאה. אבל אם תנאי זה יחסר ממנו לא תמשך ההארה על ידו ולא יהיו דבריו אלא כשאר כל הדבורים האנושיים הגיונו כקורא איגרת ומחשבותיו כחושב בדברי העולם ואדרבא לאשמה תחשב לו שקרב אל הקדש בלי מורא ומקל ראשו לפני בוראו עודו מדבר לפניו ומתעסק בקדושתו יתʼ. ואולם כפי מדריגת המורא ושיעור הכבוד והזהירות בו כן יהיה שיעור יקר הלימוד ומדריגת ההשפעה הנמשכת על ידו וכמש"ל:

ענין התלמוד תורה כפי ענין ההשפעות: והתנאי הבʼ הוא תיקון המעשה כי הנה מי שירצה להמשיך השפעה ראוי שיהיה הוא הגון ומוכן להמשיכה. אכן אם הוא מטמא את עצמו באשמות ופשעים ומרחיק עצמו מבוראו וזונה מאחריו אחרי כחות הטומאה והרע ודאי שיאמר בו (תהלים נ טז) ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי וכוʼ. וכן אז"ל (חולין קלג.) כל המלמד לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס. והנה איש כזה ודאי שתורתו לא תמשיך מן ההשפעה שזכרנו שום מדריגה כלל. ואעפ"י כן רז גדול גלו לנו החכמים ז"ל שאלו לא היו הרשעים עוזבים את תלמוד התורה סוף שהיו חוזרים למוטב כי אעפ"י שאין בכחם להמשיך שום המשך מלפניו יתʼ כמ"ש כבר דברי התורה בעצמם מקודשים ועומדים מצד עצמם עד שבהתמיד העסק בהם יגיע מהם פעם אחר פעם קצת התעוררות וכמו דמות הארה קטנה שבקטנות אל העוסק בם שסוף סוף תגבר עליו ותחזירהו למוטב. והוא מה שכתבו ז"ל (מדרש איכה רבה פתיחתא ב ב) הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו שהמאור שבה מחזירן למוטב. ואמנם פשוט הוא שאין הדברים אמורים במי שיתעסק בה דרך שחוק והיתול או לגלות בה פנים שלא כהלכה אלא שיתעסק בה לפחות כמי שמתעסק בשאר החכמות:

הבדל בלומדים כפי הכנתם: ואולם מי שמטהר ומקדש עצמו במעשיו הוא ימשיך בתלמודו השפעה כשיעור ההכנה שהכין את עצמו וכשיעור שירבה בהכנה כן ירבה יקר התלמוד וכחו. והוא מה שמצינו בחכמים הקדמונים שתורתם היתה מעטירתם כח גדול ונותנת להם מעלה ויקר מה שלא נמצא בדורות האחרונים מפני יתרון הכנתם על הכנת האחרונים. וכבר אמרו על יונתן בן עוזיאל שבשעה שהיה עוסק בתורה כל עוף שהיה פורח עליו היה נשרף (סוכה כח.) מפני עוצם השראת השכינה שהיתה שורה עליו ע"י לימודו: